

บทที่ 3

เพลงโหมโรงโนรา

3.1 บทบาทสำคัญในด้านดนตรี

ในการบรรเลงของดนตรี โนราได้สืบทอดประเพณีการการเล่นอย่างมีแบบแผน มีขนบธรรมเนียมในการแสดงเป็นลำดับแยกออกมาอย่างชัดเจน เพลงโหมโรงเป็นเพลงที่บรรเลงก่อนการขับบทและรำ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ จึงถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในการแสดง

บทบาทของดนตรีในโนรา มีหลายแง่ด้วยกัน แต่ถ้าแบ่งตามลักษณะการบรรเลงโดยทั่วไปแบ่งได้ 3 ประเภทด้วยกันคือ

- 1) เพลงโหมโรง
- 2) เพลงประกอบการขับบท
 - (2.1) เพลงบรรเลงประกอบการขับบทมีทำรำ
 - (2.2) เพลงบรรเลงประกอบการขับบทไม่มีทำรำ (ทำใบ้)
- 3) เพลงบรรเลงประกอบการทำรำไม่มีการขับบท

3.1.1 เพลงโหมโรง เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงแรกก่อนที่จะมีการแสดงมหรสพต่างๆ หรือก่อนการขับร้องเพื่อเป็นการประกาศให้ผู้ชมได้รู้ว่าขณะนี้โนราเริ่มมีการแสดง โดยจำแนกความหมาย ณรงค์ชัย ปิฎกฤษต์ เขียนไว้ในสารานุกรมเพลงไทย (มปป.: 302-303) ดังนี้

- 1) เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อครูดนตรีไทยด้วยการระลึกถึงพระคุณ และขอพรจากท่านเพื่อให้เกิดสิริมงคล เกิดกำลังใจในการที่จะบรรเลงหรือร้องเล่นต่อไป
- 2) เพื่อเป็นการอุ่นเครื่องนักดนตรีให้เกิดความพร้อมที่จะบรรเลง
- 3) เป็นการเตรียมจัดปรับแต่งและตรวจสอบเครื่องดนตรีให้พร้อมก่อนที่จะบรรเลงต่อไป
- 4) เพื่อเป็นการให้เสียงแก่นักร้อง ในการที่จะจับระดับเสียงก่อนที่จะเริ่มขับร้องจริง ภายหลังจากที่ได้บรรเลงโหมโรงจบลงแล้ว
- 5) เพื่อเป็นการอัญเชิญเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาร่วมในงานพิธีที่จัดขึ้น และประสิทธิ์ประสาทพรมงคลแก่งานพิธีนั้นๆ

3.1.2 เพลงประกอบการขับบท เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการขับบทมีทำรำ

และไม่มีทำรำ จากการสัมภาษณ์ จิน ฉิมพงศ์ กล่าวไว้ดังนี้

1) เพลงบรรเลงประกอบการขับบทมีทำรำ เช่น

- ทำรำเบื้องต้น เช่น ครูสอน ใช้เพลงหน้าแคระ สอนรำใช้เพลงทับเพลง โทน ปฐมใช้เพลงทับเพลง โทน
- ทำรำทำบท เป็นการตีทำไปตามบท เช่น ผันหน้า ใช้เพลงหน้าแคระ บทสี่โตใช้เพลงหน้าแคระ บทเพลงทับเพลง โทนใช้เพลงทับเพลง โทน

2) เพลงบรรเลงประกอบการขับบทไม่มีทำรำ เช่น บทไหว้ครูมี 4 แบบด้วยกันคือขานเอไม่มีดนตรี ไหว้ครูอื่นๆ ใช้เพลงร้ายแคระ หน้าแคระ และเพลงทับเพลง โทน บทเชิญครูหมอบ ใช้เพลงจังหวัด เป็นต้น

3.1.3 เพลงบรรเลงประกอบทำรำ ไม่มีการขับบท เป็นการอวดลีลาทำรำต่างๆ

เช่น เพลงโค เพลงยั่วทับยั่วปี (จังหวัดไปตามลีลาทำรำ)

3.2 บทบาทในด้านพิธีกรรม

ก่อนที่จะก้าวเข้ามาบทบาทในการสร้างความบันเทิงแก่ชุมชน โนราคงจะเป็นการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมที่สำคัญๆ มาก่อน เช่นพิธีกรรมของกษัตริย์ หรือเจ้าเมือง และชนชั้นสูงในแต่ละท้องถิ่น หลักฐานในข้อนี้อาจมองเห็นได้จากเครื่องแต่งกาย ซึ่งมีลักษณะคล้ายของกษัตริย์สมัยโบราณอยู่หลายอย่าง ปัจจุบันโนราได้ลดบทบาทในการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมลง มุ่งไปแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่ชุมชนมากขึ้น พิธีกรรมที่สำคัญของโนราก็คือ โนราโรงครู

ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ (2523: 112) ได้ให้ความหมายของโนราโรงครู หมายถึง โนราที่แสดงเพื่อประกอบพิธีเชิญครูหรือบรรพบุรุษโนรามายัง โรงพิธีเพื่อรับเช่นสังเวช เพื่อรับของแก้บน และเพื่อครอบเทริดหรือผูกผ้าแก่ผู้แสดง โนรารุ่นใหม่ ด้วยเหตุที่ต้องทำการเชื้อเชิญครูมาเข้าทรง (หรือมา “ลง”)ยังโรงพิธี จึงเรียกพิธีกรรมนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “โนราลงครู”

โนราโรงครูมีวัตถุประสงค์ของการแสดง 3 ประการด้วยกันคือ

1) เพื่อไหว้ครูหรือไหว้ตายายโนรา ด้วยเหตุที่เป็นศิลปินมีครู ดังนั้นผู้แสดง โนรา จึงถือเป็นธรรมเนียมว่าจะต้องมีการไหว้ครู และแสดงกตเวทิตาคุณต่อครูของตนอยู่เสมอ

2) เพื่อแก้บน นอกจากการไหว้ครูแล้ว บางครั้งศิลปินโนราเห็นว่า ครูโนราที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีเหตุเภทภัยแก่ตนและครอบครัว หรือญาติมิตร ก็มักจะบนบานศาลกล่าวต่อบรรพชนเหล่านั้น บางครั้งก็อาจจะบนบานให้ประสบโชคดี ซึ่งเมื่อสำเร็จสมประสงค์แล้วก็จำเป็นต้องแก้บนให้ถู่วงไป

3) เพื่อครอบเทริด ธรรมเนียมนิยมอย่างหนึ่งของศิลปินไทย ก็คือการครอบมือแก่

ศิลปินใหม่ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมอันเป็นมงคลแก่ชีวิตศิลปิน สำหรับโนราก็ทำพิธีที่เรียกว่า “พิธีครอบเทริด” หรือ “พิธีผูกผ้าใหญ่” หรือ “พิธีแต่งพอก” พิธีนี้จะจัดขึ้นเมื่อใด ก็จำเป็นต้องมีการรำโนราโรงครูทุกครั้ง

โนราโรงครูมีสองชนิด คือ โรงครูใหญ่ จัด สามวันสองคืน เริ่มพิธีเย็นวันพุธรุ่งครุ (เสร็จพิธี) เย็นวันศุกร์ แต่หากวันศุกร์เป็นวันพระ จะยึดไปส่งครุวันเสาร์ เพราะวันพระครุหมอลดา ยายโนราจะถือศีล ไม่รับเครื่องสังเวท และครุโรงเล็ก หรือค้ำครุ เป็นการจัดพิธีขอมถวายครุ เป็นเสมือนการค้ำประกันสัญญา

3.2.1 การเตรียมการจัดพิธีโรงครู

โรงที่จะใช้ในการประกอบพิธี โรงครูต้องปลูกให้ถูกลักษณะ การตกแต่งโรงและจัดเครื่องบูชา จัดเป็นสี่ส่วนคือที่ห้อง โรง บนศาลา เพดาน โรง และบนเรือนของเจ้าภาพดังนี้

ห้องโรง (พื้นโรง) ปูเสาดคล้า (เสื่อสานด้วยคล้า) หรือเสาดคลุ้ม วางบายศรีห้องโรงตรงเสากลาง จำนวนชั้นของบายศรีกำหนดเท่ากับปีที่วางเว้นการจัดพิธีโรงครู เช่น ห้าปี จัดครั้งก็ทำบายศรีห้าชั้น ชั้นบนของบายศรีใส่ของคาวหวาน ด้วยขวัญ (ด้วยใส่หมากพลู สามคำ) หน้าบายศรี ปูสี่อกระจุต วางหมอน ปูผ้าขาวทับ เรียกว่า “เสาดหมอน” จัดไว้เป็นที่นั่งของทรงและนั่งกราบครุ บนหมอนวางเทียนแก้ว (เทียนแก้วเล่มปักบนไม้แตร) หมากแก้ว (คำ)

บนศาลหรือพาไลปูเสื่อ วางเสาดหมอนทางทิศใต้ บนเสาดหมอนวางเทียนแก้วหมากแก้ว (หน้าพราน หน้าทาสี วางพิงหมอนไว้ ริมหมอนวางพระขรรค์ หมอน้ำมนตร์ (ในหม้อใส่เครื่องประพรมน้ำมนตร์ มีใบเฉียงพร้าว ใบหมากพลู ข้าวสามรวง กิ่งมะนาวผูกเข้าด้วยกัน) ถัดมาวางผ้าหุญคู่ชายคู่ โดยวางบนพาน (ประกอบด้วยผ้านุ่ม และ ผ้าห่ม) เครื่องลาด (มีเงินก้านลครุสามบาท บ้าง สิบสองบาทบ้าง ใส่ในกระสอบเล็ก ๆ พร้อมด้วยข้าวสาร) เครื่องเขียนหนึ่งสำหรับ กล้วยอ้อยหนึ่งที่ มะพร้าวอ่อนสามผล ที่สิบสอง สิบสองสำหรับ (แต่ละสำหรับประดับอาหารคาวหวานสิบสองอย่าง อย่างละถ้วยและอาจมีขนมเดือนสิบคือ ขนมพอง ขนมลา ขนมบ้า ขนมเบร้า หนึ่งสำหรับ เหล้าขาวพร้อมด้วยเครื่องเช่นตามที่เจ้าบ้านบนบาน ไว้เช่น ไก่ เป็ด หัวหมู เครื่องสังเวททุกอย่างติดเทียนไว้ที่ละหนึ่งเล่ม เหนือศาลตรงกับหมอนผูก “ผ้าคาดเพดานศาล” ผืนเล็กใส่ข้าวตอกสามเม็ด หมากพลูหนึ่งคำ ดอกไม้สามดอก และเทียนหนึ่งเล่ม ริมศาลส่วนหน้าวางเทริดเรียงกันจำนวนเท่ากับปีที่วางเว้นการจัดพิธีโรงครู เช่นถ้าทำพิธี เจ็ดปี ต่อครั้งก็วางเทริดเจ็ดยอดถ้าหาเทริดได้ไม่ครบก็ให้ทำเทริดจำลองจากใบเตยหรือกระดาษแข็งแล้วปิดทองคำเปลวไว้ หน้าเทริดติดเทียนทุกที่ ตรงเทริดยอดกลางจุดเทียนชัยไว้ เทียนนี้จุดไว้ตลอดพิธี อนึ่งหากจัดพิธีครอบเทริดจะแขวนเทริดห้อยไว้ตรงกลางโรงหนึ่งยอดด้วย

เพดานโรง จึง “ผ้าคาดห้องโรง” หรือเพดานโรง พื้นขนาด 1x1 เมตร โดยผูกเชือก ถึงมมไว้ตรงกลางโรงให้เกือบติดหลังคาโรงตรงตำแหน่งที่คนทรง นั่งในผ้าคาดห้องโรงใส่เครื่องบูชาเหมือนกับผ้าคาดเพดานศาล

บนเรือนของเจ้าภาพ บางแห่งไม่จัดเครื่องบูชา แต่บางแห่งไม่จัดเครื่องบูชา แต่บางแห่งจัดที่มีหิ้งครุหมอคายาโยรา ในห้องนี้จะชิงผ้าคาดเพดานเหมือนในโรงโนรา พื้นห้องปูเสื่อวางศาลหมอนจัดหมากเก้าเทียนเก้า

3.2.2 ขั้นตอนการจัดพิธีโรงครูใหญ่

พิธีวันแรก พิธีวันแรกเรียกว่า “วันเข้าโรง” ตกเย็นวันพุธโนราจะเข้าโรง โดยทั่วไปจะเข้าทางทิศเหนือ นำโดยโนราใหญ่หรือหมอ ก่อนก้าวเข้าโรงจะ “ทักโรงก่อน” เป็นการบอกกล่าวแก่พระภูมิโรง พระภูมิบ้าน พระภูมิเรือนและนางธรณี จัดวางข้าวของให้เรียบร้อย โнораใหญ่ตรวจสอบความเรียบร้อยของโรง จบลงด้วยเพลงเซ็ด แล้วรับประทานอาหาร ต่อแต่นั้นทำพิธีหรือแสดงไปตามธรรมเนียม ซึ่งอาจแตกต่างกันไปบ้างตามความนิยมของท้องถิ่นหรือโนราใหญ่ แต่ขั้นตอนเหล่านั้นพอสรุปได้ดังนี้

- 1) เมิกโรง เป็นการขอสถานที่ตั้งโรง โнораและเปิดโรงพิธีให้ครุหมอเข้าสู่มณฑลพิธี
- 2) ลงโรงหรือไหมโรง เป็นการประ โคมดนตรีล้วนๆ เช่นเดียวกับการแสดงทั่วไป
- 3) กาดครุ เป็นการร้องกลอนสรรเสริญครุ
- 4) ชุมนุมครุหรือเชิญครุ เป็นการเชิญครุมาชุมนุม โดยไม่มีการเช่นสังเว
- 5) กราบครุ เมื่อเชิญครุจบแล้ว โнораใหญ่จุดเทียน 9 (ซึ่งติดไว้บน ไม้แตร) ผู้ร่วมพิธีทั้ง โнораและฝ่ายเจ้าภาพก้มกราบครุ 9 ครั้ง เสร็จแล้วอธิฐานขอพรจากครุ
- 6) เซ่นครุหมอ เจ้าภาพไปเซ่นครุหมอบนศาล โดยใช้เหล้าประพรมไปทั่ว
- 7) รำถวายครุ โнораใหญ่เป็นผู้รำ เริ่มด้วยรำบทร่ายแตรระ บทสรรเสริญครุ และทำพิธีกรรมของโนรา จากนั้นก็รำตามบทต่างๆ มีบทครูสอน บทสอนรำ และบทตั้งเมือง
- 8) รำเล่นสนุก เป็นการรำ โнораเพื่อความสนุกสนาน ส่วนใหญ่จะให้โนราเด็กๆเป็นผู้รำ พิธีกรรมวันที่สอง คือวันพลุห้สบัติ เรียกว่า “วันพิธีใหญ่” เริ่มพิธีตั้งแต่ย่ำรุ่ง พิธีกรรมสำคัญต่างกันเป็น 2 ลักษณะคือ

- พิธีเช่นไหว้ครุและแก้บนหรือเรียกว่า “โรงเหมมรย”
- พิธีครอบเทิดหรือผูกผ้าใหญ่เรียกว่า “โรงครุผูกผ้า”

ในขั้นตอนของพิธีกรรมทั้ง 2 ลักษณะนี้ยังมีพิธีกรรมย่อยๆ แทรกอยู่หลายอย่าง เช่นเหยียบเสน ตัดผมผีซ้อ จำผ้า ผูกผ้าปล่อย ตัดจุก ฯลฯ

1) พิธีไหว้ครู แก้วบน หรือ “โรงแหมรย” จะมีขั้นตอนพิธีกรรมแตกต่างกันตามความนิยมของท้องถิ่น และ โนราเจ้าของพิธี

2) พิธีจำผ้าหรือสอดเครื่องสอดไหมร เป็นพิธีรับเข้าเป็นศิษย์ใหม่ เพื่อฝึกรำในราโดยการรับรู้ของครุหมอโนรา พิธีจะเริ่มหลังจากโนราทั่วไปรำถวายครุ ผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานหัดโนราก็ให้เด็กนำพานดอกไม้ รูปเทียน หมากพลู และเงิน 12 บาท เข้าไปกราบโนราใหญ่เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์

3) พิธีตัดจุก สมัยก่อนเด็กผู้ชายนิยมไว้จุก ปัจจุบันก็ยังมีอยู่บ้างแต่มักเนื่องจากเจ็บป่วยแล้วบนบานไว้ว่าขอให้หายจะไว้จุกเป็นทานบน เมื่อเด็กจะบวชเณรหรืออย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ประสงค์จะตัดจุกในพิธี โนราโรงครุ เพราะเชื่อว่ามีพลังความศักดิ์สิทธิ์ก็จะนำพานดอกไม้รูปเทียน เงิน 12 บาทมามอบให้ครุโนรา พิธีตัดจุกจะทำแตกต่างกันไปแล้วแต่ท้องถิ่น

4) พิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ เป็นพิธีที่ครุโนรารับรองความเป็นโนราที่สมบูรณ์แบบให้แก่ศิษย์ เพราะมีความรู้ความสามารถในวิชาโนรา มีอายุครบบวชพระคือ 21 ปี และมีความสำคัญไม่สูญเสียพรหมจรรย์ ถ้าเคยสูญเสียพรหมจรรย์อาจแก้ไขด้วยการพิธีเกิดใหม่

5) พิธีผูกผ้าปล่อย เป็นพิธีกรรมเพื่อให้พ้นสภาพความเป็นโนรา เนื่องจากไม่สามารถรำโนราต่อไปได้และไม่ต้องถูกครุหมอโนราลงโทษ

6) พิธีเหยียบเสนคือ เนื้อที่อกนูนขึ้นจากระดับผิวหนังเป็นแผ่น โดยทั่วไปจะมีสีแดง แต่บางคนมีสีดำก็มี ไม่เจ็บปวดหรือเป็นอันตราย แต่จะเติบโตขึ้นตามร่างกายของเด็ก ในการรักษาเสนให้หายเชื่อว่าจะต้องให้โนราทำพิธีเหยียบให้ถึงจะหาย

7) พิธีตัดผมผีซ่อ ผมผีซ่อคือผมที่จับตัวกันเป็นกระจุกโดยธรรมชาติ เหมือนผมมัดไว้ตั้งแต่แรกคลอด ผมนี้ไม่มีอันตราย แต่ถ้าตัดออกเองจะเกิดอันตราย จึงต้องให้ทำพิธีทางครุหมอตาย โนราตัดให้

พิธีวันที่สาม เรียกว่า “วันส่งครุ” พิธีหลักๆ ในวันนี้มี 2 อย่างคือ ส่งครุ กับตัดแหมรย แต่รายละเอียดอาจแตกต่างกันไปในบางท้องถิ่น แต่พอสรุปได้ ดังนี้

1) พิธีชาครุหมอ เป็นพิธีที่เจ้าภาพและลูกหลานรวบรวมเงินนำทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตายายโนรา โดยโนราใหญ่เป็นรู้องกลอนชา(บูชา)

2) พิธีส่งครุ ส่งเทวดา เป็นการร้องส่งครุหมอตายายโนราและเทวดาทั้งหมดที่เชิญมาสู่พิธีให้กลับที่เดิม (มีเฉพาะที่โรงครุวัดท่าแค อ.เมือง จ.พัทลุง เท่านั้น)

3) พิธีตัดเหมรย เป็นพิธีที่แสดงว่าพันธะสัญญาที่เจ้าภาพได้บนบานไว้กับครุหมอตา

ยายโนราชาดกันแล้ว เพราะได้แก่นันให้แล้ว

4) พิธีแก่นันด้วยควาย ครุหมอที่กินควายมี 2 พวกคือ ทวดเกาะกับตายาย ผีแซง (ผีเกาะแซง) การบนอาจะบนให้กินควายฆ่าแหละ หรือให้กินควายทั้งเป็นก็ได้

5) การรำคล้องหงส์ ภิญ โญ จิตต์ธรรม (2508: 59-61) เขียนไว้ว่า เป็นการรำที่น่าดู การรำนี้จะรำเฉพาะการรำโนราเพื่อแก่นัน (แก้เหมรย) หรือเรียกว่าการรำโรงครุ การรำโรงครูด้าไม่คล้องหงส์จะไม่ขาดเหมรย การรำคล้องหงส์ใช้ผู้แสดงหลายคน คนรำก็คนที่มืออยู่ออกมาทั้งหมด พราน จะเป็นผู้คล้องหงส์พวกหงส์มีโนราใหญ่(นายโรง) เป็นหัวหน้าว่าเพลงไปด้วยรำไปด้วย รำตามกันไปเรื่อยๆ การว่าเพลงก็ว่าตาม หรือว่าถัๆ กันไปคนละวรรค

6) การรำแทงเข้ สาเหตุที่มีการรำแทงเข้และได้รำต่อๆ มาในพิธีกรรมการรำโนราโรงครุ เพราะตามเรื่องตำนานโนรากล่าวไว้ว่า เมื่อพวกอำมาตย์ของพระยาสาขายฟ้าฟาดได้พาดดวงนวลทองสำติมาแล้ว เมื่อมาถึงปากน้ำจะเข้าเมืองมีกระเข้นอนขวางปากน้ำอยู่เรือเข้าไปไม่ได้จึงมีการแทงเข้เสียก่อนจึงจะเข้าไปได้ การรำแทงเข้เป็นการเล่นเพื่อแก้สนับนในพิธีกรรมในโรงครุการเล่นจะเล่นสมมุติให้ พราน เป็นกระเข้ (แต่ถ้าต้องการทำรูปกระเข้จริงก็ทำด้วยหยวกกล้วย มีการทำอย่างประณีตบรรจงโดยแกะเป็นลวดลายกระหนกสวยงามน่าดู การแทงเข้โนราใหญ่จะเป็นผู้แทงที่กล่าวมาเป็นการรำโรงครุใหญ่ ถ้าเป็นโรงครุเล็กหรือคำครุ ซึ่งรำเพียง 1 คืนกับ 1 วันเท่านั้น พิธีจะไม่ซับซ้อน กล่าวคือบนศาลจะจัดเครื่องสังเวยตามที่ตกลงกันไว้กับครุ การรำมีเพียง 2 วันดังนี้

พิธีวันแรก หลังจากโนราเข้าโรงแล้วก็ทำพิธีเบิกโรง ลงโรงภาคครุ เชิญครุ หรือขมุนุมครุ แล้วรำเล่นสนุก

พิธีวันที่สอง เป็นการรำแก่นัน ส่งครุและตัดเหมรย พิธีการเริ่มตอนเช้าโดยลำดับคือ ลงโรง ภาคครุ เชิญครุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครุหมอตายายโนราที่เจ้าภาพนับถือ แล้วเชิญครุหมอมาเข้าทรง รับเครื่องสังเวย ลูกหลานขอพรและเจรจาตกลงเรื่องการจัดโนราโรงครุครั้งต่อไป จากนั้นเป็นการรำถวายครุโดยบรรดาโนราทั้งหมด โนราใหญ่ รำ 12 ท่า 12 เพลง แล้วจับบทยอกพรานตอนจับบทยอกพรานใครบนอะไรไว้ก็นำพรานซึ่งมีดอกไม้รูปเทียน หมากพลู เงินกำนลครุ มามอบให้โนราใหญ่ โนรารับพานขึ้นภาค (อธิฐาน) กล่าวคำแก่นันต่อครุหมอ แล้วผู้บนรำถวายหรือออกพรายถวายตามที่บนไว้ จบแล้วอาจจะมีการซาครุหมอ กรวดน้ำ ร้องส่งครุหมอที่เข้าทรง โนราใหญ่ตัด เหมรย พลิกสาดหมอน ประพรมน้ำมนต์ เป็นเสร็จพิธี หนึ่งพิธีโรงครุเล็กจะมีการทำพิธีปลุกย่อย เช่นเหยียบเสนา ตัดผมผีซ้อ ผูกผ้าปล่อย จำผ้า และสวดเครื่องด้วยก็ได้

ในพิธีกรรมของโนราโรงครู ในวันแรกที่พิธีกรรมที่νώสานใจเกี่ยวกับเพลงลงโรงหรือ

โหมโรงจะบรรเลงเช่นกัน แสดงถึงความสำคัญเป็นอันดับแรกในการบรรเลงก่อนจะทำพิธีต่อไป

3.3 ลักษณะของวงดนตรีโนราในพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาลักษณะของวงดนตรีโนรา พบว่าไม่มีชื่อเรียกววงดนตรีแต่จะนิยมเรียกว่า ลูกคู่ เครื่องดนตรีส่วนใหญ่ยังเล่นเครื่องดนตรีแบบเดิมแต่จะมีเครื่องดนตรีที่เพิ่มเติมเข้ามาเป็นเครื่องดนตรีประเภทคีย์บอร์ด หรือใช้แทนปี่ก็มิ ซึ่งเป็น เฉพาะบางวงเท่านั้น ส่วน เครื่องกำกับจังหวะยังคงมีแบบเดิม นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้ซอู้เข้ามาบรรเลงทำนองร่วมอยู่ด้วย

รายละเอียดของวงดนตรีโนราที่ศึกษา

3.3.1 มโนราห์นำอ้อย เสียงทอง

หัวหน้าคณะชื่อนางสุจินต์ ไทสุวรรณ อายุ 40 ปี ที่อยู่บ้านเลขที่ 033/1 หมู่ที่ 8 ตำบลสวนหลวง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช เริ่มฝึกเรียนดนตรีตั้งแต่อายุ 17 ปี หัดเรียนมาจากมโนราห์เพชรศรี สงวนศิลป์ ได้ไปเล่นกับวงมโนราห์หนูเขียน มโนราห์ศรีวิงมโนราห์จำคม

เก็บข้อมูลวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ที่ทุ่งท่าลาด อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยเครื่องดนตรีและนักดนตรีดังนี้

- 1) ปี่ นายตาก คงดี อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 8 ตำบลสวนหลวง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) กลอง นายหนูกัด ศรีพุทธสุข อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 086 หมู่ที่ 8 ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 3) ทับ นายสมพงษ์ อินทร์ปลอด อายุ 18 ปี อยู่บ้านเลขที่ 033/1 หมู่ที่ 8 ตำบลสวนหลวง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 4) โหม่ง ฉิ่ง นายสมพงษ์ ไปหมอ อายุ 55 ปี อยู่บ้านเลขที่ 96 หมู่ที่ 8 ตำบลควนเกย อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 5) ซอู้ นายวัน ช่างเอียด อายุ 50 ปี อยู่บ้านเลขที่ 122 หมู่ที่ 4 ตำบลหินตก อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 6) กรับ นายจาบ ชูช่วย อายุ 42 ปี อยู่บ้านเลขที่ 126 หมู่ที่ 8 ตำบลสวนหลวง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.3.2 มโนราห์ข้าม

หัวหน้าคณะ นายข้าม อนุวัฒนวงศ์ อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 239/3 หมู่ 4 ตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่นโนรามาประมาณ 43 ปี ตั้งคณะเป็นของตนเองเมื่ออายุ 22 ปี เริ่มฝึกกับโนรากับโนราชาบ อำเภอหัวไทร แล้วไปศึกษาเพิ่มเติมกับมโนราห์พุ่มเทวา (อุปถัมภ์นรากร จังหวัดพัทลุง)

เก็บข้อมูลวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 ที่อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

- 1) ปี่ ชื่อ นายเป็ลื่อง สีสง อายุ 55 ปี อยู่บ้านเลขที่ 22/2 หมู่ 2 ตำบลทางพูน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) กลอง นายสมชาย พิบูลย์ อายุ 25 ปี 51 หมู่ 1 ตำบลฉวาง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 3) ทับ นายชูเกียรติ แก้วเจือ อายุ 42 ปี อยู่บ้านเลขที่ 117 หมู่ 8 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 4) โหม่ง ฉิ่ง นายศราวุธ อนุวัฒนวงศ์ อายุ 25 ปี อยู่บ้านเลขที่ 250 หมู่ 1 ตำบลคอนตรอ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 5) กรับ นายบุญลือ ไกรนรา อายุ 27 ปี อยู่บ้านเลขที่ 239/3 หมู่ 4 ตำบลจันดี อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.3.3 มโนราห์อุ้ม รุ่งเรืองศิลป์

หัวหน้าคณะ นายอุ้ม รุ่งเรืองศิลป์ อายุ 35 ปี อยู่บ้านเลขที่ 13/3 ถนนสุขอนันต์ ตำบลปากพ่อง อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เก็บข้อมูลวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ที่ทุ่งท่าลาด อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

- 1) ปี่ นายจรูญ เอียดสังข์ อยู่บ้านเลขที่ 154/3 ตำบลปากพ่อง อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) กลอง นายเลิศ หนูแก้ว อยู่บ้านเลขที่ 15/1 ตำบลปากพ่อง อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 3) ทับ นายถวิล พลายชุม อยู่บ้านเลขที่ 154/3 ตำบลปากพ่อง อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 4) โหม่ง ฉิ่ง นายเคลื่อน ขาวปิ่น อยู่บ้านเลขที่ 134 ตำบลท่าขนาน อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 5) กรับ นายจันทร์ ตัวตั้ง อยู่บ้านเลขที่ 190 ตำบลท่าขนาน อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

สรุปการจัดลักษณะวงดนตรี โหราจากคณะโหราหน้าอ้อย เสียงทอง มโนราห์จำคม มโนราห์ผู้เหื่อง รุ่งเรืองศิลป์ พบว่าทุกคณะมีเครื่องดนตรีที่ดำเนินทำนอง คือปี่ เครื่องประกอบ จังหวะได้แก่ กลอง ทัม โหม่ง ฉิ่ง แตรหรือกรับ ยังคงจัดวงดนตรีแบบดั้งเดิมขกวันวงดนตรี โหราคณะหน้าอ้อย เสียงทอง ได้นำขอเข้ามาบรรเลงทำนองเพิ่มเติมจากวงดนตรีดั้งเดิม

3.4 รูปแบบของเพลงโหมโรง

เพลงพื้นบ้าน โดยทั่วไปมีความเรียบง่าย อิสระทั้งในรูปแบบ เนื้อหา และทำนองที่เป็น ลักษณะเฉพาะท้องถิ่น ทำนองเพลงในการขับร้องหรือบรรเลง ย่อมแตกต่างกันออกไป โดยมีการ ปรับมือให้จังหวะหรืออาจมีเครื่องดนตรีอย่างง่ายๆเข้ามาประกอบ เพลงพื้นบ้านจึงมีความหลากหลายในเรื่องขององค์ประกอบตามลักษณะท้องถิ่น เพราะไม่มีการจำกัดขอบเขตในการการสร้าง งานศิลปะทางด้านดนตรีที่เป็นพื้นบ้านนั้นๆ เพลงพื้นบ้านเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ถือเป็น การแสดงออกอย่างหนึ่ง ที่สร้างความบันเทิงตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของ ท้องถิ่น

ในการศึกษาเพลงโหมโรงพบว่ามีรูปแบบโดยเฉพาะของเพลง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ด้วยกันคือ

3.4.1 ขึ้นเครื่อง

3.4.2 คำเหิน

3.4.3 ลงเครื่อง

จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่าเพลงโหมโรงมีรูปแบบที่แน่นอน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ในแต่ละส่วนมีลีลาจังหวะและทำนองที่ชัดเจน ทัมเป็นตัวที่กำหนดในการเปลี่ยนการ บรรเลงในแต่ละช่วง ลีลาของจังหวะก็แตกต่างกัน กลองเป็นตัวเน้นลีลาควบคู่ไปกับทัม ส่วนพวก โหม่ง ฉิ่งและแตรเป็นเครื่องดนตรีที่ให้จังหวะหลักของเพลง ลีลาของเพลงภาคใต้มีจังหวะที่ กระชั้นหนักแน่น เฉียบขาด รวดเร็ว เข้าใจ เสียงดังฟังแล้วไม่อ่อนหวาน ลีลาคล้ายเสียงคลื่นลม กระทบฟังตามลักษณะสภาพภูมิศาสตร์ของภาคใต้

3.4.1 ขึ้นเครื่อง เป็นการขึ้นเพลง มี 3 รูปแบบด้วยกันคือ

- 1) เป่าปี่ขึ้นก่อน
- 2) ตีกลองขึ้นก่อน
- 3) ตีทัมขึ้นพร้อมกัน

โน้ตเพลงชุดที่ 1 แสดงการขึ้นเครื่องเพลงโหมโรง

การขึ้นเพลงของ คณะมโนราห์น้ำอ้อยเสียงทอง ขึ้นทำนองด้วยปี่เพลงพัดชา

ขึ้นเพลงด้วยปี่เป่าทำนองเพลง โดยมีจังหวะไม่แน่นอน ตีกลองตามแล้วตามด้วยเครื่องประกอบจังหวะที่เหลือ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ ขึ้นต้นด้วยโน้ต Eb ด้วยโน้ตตัวเข็บบี 1 ชั้น แล้วเปลี่ยนเป็นเข็บบี 2 ชั้นด้วยการพรมเสียงให้ต่ำลง 1 เสียง แล้วยึดเสียงเดิม มีการไหลเสียงให้สูงขึ้นลงด้วยลีลาของเสียงและตัวโน้ตหลายอัตรา กลับลงมาที่เสียงเดิมคือ Eb ก่อนเข้าช่วงดำเนินหรือดำเนินทำนองเพลงต่อไป

โน้ตเพลงชุดที่ 2 แสดงการขึ้นเครื่องเพลงโหมโรง

การขึ้นเพลงของคณะมโนราห์ข้ามคม

ขึ้นทำนองเพลงด้วยปี่เสียง Ab แล้วโหนเสียงไปที่โน้ตตัว Ab โดยมีจังหวะไม่แน่นอน ในตอนขึ้นต้นเพลง มีลีลาด้วยการเล่นโน้ตระดับแต่ยังคงมีการ โหนเสียงไปหาเสียงสูงก่อนจะกลับเข้ามาหาเสียง Ab

โน้ตเพลงชุดที่ 3 แสดงการขึ้นเครื่องเพลงโหมโรง

การขึ้นเครื่องเพลงโหมโรงของคณะโนราห์จังหวัด รุ่งเรืองศิลป์

ขึ้นต้นเพลงด้วยเสียง Eb ใช้ตัวโน้ตเข็บต 1 ขึ้นห้าตัวโน้ตแล้วเปลี่ยนเป็นเข็บต 2 ขึ้นเป่าเสียงขึ้นลงแล้วโหมเสียงจากเสียง Ab ไปหาเสียง Bb เสียงสูง โดยทันที ต่อจากนั้นก็เป่าเสียง ไปมาหาเสียง Eb ก่อนเข้าสู่ช่วงดำเนินทำนอง

จากการวิเคราะห์เพลงโหมโรงทั้ง 3 คณะ พบว่าทุกคณะขึ้นเพลงด้วยขลุ่ยแล้วตามด้วยกลอง และเครื่องที่เหลือทั้งหมด ในการขึ้นเพลงมีขลุ่ยเป็นเครื่องนำในการขึ้นเพลง โดยมี ลักษณะของขลุ่ยสระ มีจังหวะไม่แน่นอน เสียงขลุ่ยเป่าขึ้นมาห้าโน้ตเสียงหนึ่ง กลายเป็นการเทียบเสียงในการจับบท แล้วเป่าโน้ตไหลขึ้นไปหาเสียงอีกเสียงหนึ่ง ซึ่งการไหลของเสียงรวดเร็ว เป็นช่วงไคลแมกซ์(Climax) ของทำนองซึ่งบ่งบอกถึงความหนักแน่น เหนียวขาด รวดเร็ว ทำให้ผู้ฟังเกิดความเร้าใจ ช่วงขึ้นเพลงมีลักษณะคล้ายกันแต่มีวิธีการเป่าและการใช้เสียงไม่เหมือนกัน รวมทั้งอัตราส่วนของตัวโน้ต กลองจะตีเร็วจากช้าไปเร็ว ก่อนที่จะตีจังหวะกลองเป็นรูปแบบในช่วงดำเนินทำนองเพลง

4.3.2 คำเหน็บหรือดำเนิน เป็นการบรรเลงทำนองไปเรื่อยๆ จากการศึกษาพบว่าเมื่อจะใช้เพลงอะไรก็ได้ยินยอมใช้เพลงไทยเดิม บรรเลงซ้ำกันไปมาจนกว่า ทับจะให้สัญญาณตีลงเครื่องเพื่อจบเพลงบรรเลง ทำนองจะบรรเลงวนไปมาเรื่อยๆ หรืออาจจะเปลี่ยนเพลงก็ได้ ในการศึกษาของคณะโนรา 3 คณะ มีรายละเอียดดังนี้

ไม้เพลงชุดที่ 4 แสดงการตำหนิน

การบรรเลงดำเนินทำนองเพลง โหมโรงของคณะมโนราห์น้ำอ้อย เสียงทอง

ในช่วงดำเนินหรือช่วงดำเนินทำนอง มือปี จะเป่าทำนองเพลงพัดชา วนไปมาโดยมี
ทำนองเพลง 16 ห้อง

ไม้เพลงชุดที่ 5 แสดงการตำหนิน

การบรรเลงดำเนินทำนองเพลง โหมโรงของคณะมโนราห์จำคม

ช่วงดำเนินทำนองมือปี จะเป่าทำนองเพลงด้วยการเปลี่ยนแปลงตัว ไม้บ้างเล็กน้อย
โดยอาศัยทำนองเพลงจาก ไม้ข้างบนเป็นหลัก แล้วเป่าวน ไปมาจนกว่าทับจะตีบอกสัญญาณให้
จบเพลง

ไม้ตเพลงชุดที่ 6 แสดงการดำเนิน

การบรรเลงดำเนินทำนองเพลง โหมโรงของคณะมโนราห์จังหวัดพังงา รุ่งเรืองศิลป์

ช่วงดำเนินทำนองมือปีเป่าวนไปมาจนกว่าจะลงจบเพลง

4.1.3 ลงเครื่อง เป็นท่อนสุดท้ายเพื่อจบเพลง โดยมีรูปแบบของทับและกลอง โดยเฉพาะ ตีลงเครื่อง 8 วรรคลงจบ ส่วนทำนองปี ไม่เปลี่ยนทำนองเดิมที่บรรเลงอยู่ บรรเลงจบเพลงพร้อมกันทั้งวง การจบเพลงทับจะตีส่งให้สัญญาณในการลงจบเพลง โดยใช้ทำนองเพลงเดิมไม่เปลี่ยนทำนอง